

Pillanatkép a cseh irodalomról

Az újkori cseh irodalom történetében első látásra sok párhuzam mutatkozik a magyarral. Fontos, hogy bizonyos pontokban azonos a társadalmi emlékezetünk. Bár paradox módon, ha nagyítóval néznénk bármilyen konkrét esetet, mindig közbejön valami alapvető különbség: ott teljesen fordítva van, itt másképp volt... Ez vonatkozik a legújabb irodalmi életre is. Például, amikor 1989 után szétestek a csehszlovák állam által finanszírozott szépirodalmi kiadók, és velük együtt a szerkesztők, fordítók, lektorok, korrektorok, nyomdák hálózatai, mégsem következett be olyan nagy katasztrófa, amilyentől az elején az érintettek félték – a hivatalos és a nem hivatalos kultúra közti szakadék miatt. Jellemző például, hogy az 1970 és 1989 közt eltelt években nem létezett egyetlenegy cseh nyelvű, államilag támogatott, ugyanakkor olvasható, a minőségi kortárs hazai irodalmat közlő irodalmi periodikum. Jelenleg a tízmilliós lakosságú Csehországban kb. harminc különféle stílusú nyomtatott és körülbelül ugyanennyi internetes irodalmi folyóirat jelenik meg rendszeresen. Igaz viszont, hogy egy jó irodalmi folyóirat kiadásából még a főszerkesztőnek se lehet megélni. A normalizációs korszak idején a pusztán lelkesedésből dolgozó szamizdat kiadók elméletileg végre érvényesülni tudnának a nyilvános szférában, de akkor küzdeniük kellene a piacgazdaságra orientált társadalom érdekeivel. A legtöbb periodikum Prágában jelenik meg, ám a *Host* című, országosan elismert és talán a leginkább kiegyensúlyozottnak tekinthető irodalmi havi lapot Brnóban adják ki. Az egyik legjobban működő internetes irodalmi portál, a *Potápěč*, egy morvaországi faluban készül.

Nagyanyáink emlékezete, nagyapáink kalandjai

A *Nagyanyám emlékezete* (2002) című regény elbeszélői mongóliai nők, középpontjában a hagyomány, a kulturális emlékezet, a női titkok világa áll. A prágai bölcsészkar diákja, Petra Hůlová (1979) több mint háromszáz oldalas első regénye irodalmi szenzációt keltett 2002-ben. Három generációt ölel

fel második regénye is, *A homályos üvegen át* (2004, magyarul 2005), ahol a passzivitásra szokott, kommunikációra alig képes prágai alakok vegetálnak a reflexeikben, szokásaikban, magányaikban. A *Cirkus les Mémoires* (2005) című regénye részben New Yorkban, Prágában és „névtelen szegény országban” játszódik, és azt jeleníti meg, ahogyan a gondolkodásban a különböző világok összemosódnak. Hűlová, akármennyire Mongóliában és New Yorkban élt, nem tagadja, hogy inkább a képzelt világok iránt érdeklődik. Tehetségének talán éppen az a veszélyes oldala, hogy az álomszerű játékokból hiányzik bizonyos távolságtartás. Akármennyire fiatalos Hűlová írásstílusa, az ő esetében, hasonlóan, akár a lengyel Masłowskánál, az a gyanú kelti fel a kritikusok figyelmét, hogy vajon kinek használ a nagyon fiatal írónök sztárolása az újdonsült „EU korrekt” irodalmakban tapasztalható divathullámban?

2002-ben az akkor alig ismert, Hűlovánál hatvan évvel idősebb, nyolcvanhárom éves Květa Legátová *Želary* című elbeszéléskötete állami irodalmi díjat kapott. Balladáit a város és a vidék, a férfi és a nő hagyományos értékrendjeinek a félreértéseiből építkeznek. Az egyik elbeszélése alapján forgatták 2004-ben az Oscar-díjra jelölt *Szégyenlős szerelem* című filmet (a férfi főszereplő Cserhalmi György). Legátová nagypolgári családban született Brnóban, életét a cseh-szlovák határhegységben töltötte egy kisvároskában, mint tanárnő.

Az emlékezet és az identitás megőrzésének lehetőségeit vizsgálja regényeiben a Rómában élő Sylvie Richterová (1945). A legtöbbet idézett szépirodalmi munkája az 1991-ben Prágában kiadott *Slabikář otcovského jazyka* (Apanyelv ablakzsiráf) formális és egyben tematikus kísérlet, amelyben ön-életrajzi története alapján próbálja felidézni a narráció testi és szellemi vonalát, a történet anyagát és annak értelmét.

Az irodalmi szöveg hálójának talán legbátrabban adja magát a prágai születésű és Prágában élő irodalomteoretikus Daniela Hodrová (1946). Első szépirodalmi műve 1992-ben jelent meg, a *Román zasvěcení* (A beavatkozás regénye) című, ahol hermeneutikai stratégiával és az irodalomtopológia segítségével tárgyalja az elbeszélő önidentitási és önmeghatározási lehetőségeit. Hodrová láthatatlan hálónak véli a valóságot – az irodalmat és az írókat pedig a háló szövőjének és egyben foglyának. Trilógiája, a *Tryžnívé město* (Kínzó város) és a *Komedie* (Vígjáték) című legújabb regénye kimagaslóan érett, makacs és egyben kultivált módon, fiktív és valóságos történetek összjátéka révén különösen Prágáról fest jellemző képet.

Hodrová nem az egyedüli, aki tovább dolgozik a 19. században megjelent „mágikus Prága” képen. Michal Ajvaz (1949) is e téma körül forog (magyarul eddig *Az öreg varánusz visszatér* című elbeszéléskötete jelent meg). Amíg Hodrová az olvasónak nem igazán kedvez, sőt gyakran figyelmeztet, hogy írásmódszertani problematikával van dolga, és semmiképpen nem adja

könnyen a szövegét, addig Ajvaz prózái jóval játékosabbak – hagyják kibontakozni a szerző és az olvasó képzeletét. Ajvaz a szövegeiben utalásokat tesz a kortárs filozófiai művekre, tematikája a titok, a képzelt világok, maga a bolyongás századokon és világokon keresztül. De a történetei egyben utalnak valami titokzatos örömeire, ami az olvasót csábítja és vezeti a félig reális, félig mágikusan leírt prágai utcákon vagy akár a Fülöp-szigetek dzsungeljein keresztül.

A játékosággal felépített történet jellemző Roman Ludvára (1966) is (magyarul eddig a *Lovasok a napernyő alatt* jelent meg 2004-ben). Ludva regényében a detektívtörténet köti le az olvasó figyelmét, miközben a láthatatlan (internetes?) hálóban rejtőző elbeszélő vezeti őt a meteorológiatudományon keresztül a klasszikus és a kortárs festészetet át a nemzetközi Puzzle társaságig, hogy a magány és a kaland titkairól gondolkodjon el. Némileg hasonlít Rejtő Jenőre, hiszen Ludvát is alig veszi észre a kritika, miközben viszonylag nagy példányszámban megjelent könyveit alig lehet megszerezni könyvesboltokban, rohamosan terjedő olvasótábora miatt.

Ajvaz filozófusként tevékenykedik a Nemzeti Tudományos Akadémián, és a „tudós írók” közé tartozott Hodrová kollégája, a szemiológus Vladimír Macura (1945–1999) is, akinek a regényei erős Kundera-hagyományra épülnek. Talán megkockáztatható az állítás, hogy Macura a 90-es évek legnagyobb cseh történelmi regényszerzője lett azzal, ahogyan egy nagyszabású tetralógiában feldolgozta a cseh nemzet újjászületésének kalandját. A *Ten, který bude* (Az, aki lesz) freskója játékosággal tárgyalja az igazság és valóság közötti sávokat. A szerző szakmai háttere, amelyet a levéltári munka és a tudományos kutatás biztosít számára (Macura irodalomtörténészként az 1815–1860 közötti irodalmi korszakokat kutatta), azt az érzést kelti az olvasóban, hogy tényekkel megalapozott történelmi regényről van szó. A magánéleti etüdök az újkori nemzet és az új nemzeti irodalom alapítóiáról, mint például a „Nagy Költőnkéről”, az „Ismeretlen Besúgóróról”, a „Hazának Feláldozott Hazafias Hölgyéről”, egy hideg szemmel szemlélő közép-európai társadalmi pornográfia részesei lesznek (Gombrowicz, Esterházy nyomán). A magánszférában lassan, de erőteljesen dolgozó kis bűnök, hazugságok, félreértések, hatalmi vágyak, gyávaságok és sunyiságok tégláiból egy piramis épül, külső fala a vakmerő naivitás, amely a „bölcs óvatosság”, a nemzeti és a lokálpatriotizmus-féle hazafiasság színeivel van kifestve. A misztifikáció és a kunderai értelemben vett tréfa – a félreértés – dominószerűen hat a cselekvés felépítésében. Macura fiktív regényes játéka végül is az elfuserált drámára, a kicsinyesség diadalára vet fényt.

Prágát tematizálja Miloš Urban (1967) is, akinek magyar fordításban már három regénye jelent meg. A *Héttemplom avagy gótikus regény* a detektívtörténet és a 18. századi kalandos regény elbeszélési stratégiáit ötvözi. Hasonló

hangulatú „*az isteni krimikomédia*” alcímet viselő *A katedrális árnya* című regénye. Urban, aki gyerekkorát Londonban töltötte, és az angol irodalomból diplomázott, részben komolyan, részben hiperbolával és ironiával tárgyalja a társadalomban közkezen forgó „forró” témákat (környezetvédelem, a sikerorientált új generáció magántragédiái, a politikusok hazug élete és stílusa, a hagyományörzés és a modernitás, a szekularizáció és a vallásos hagyomány problematikája stb.). Macuránál felszínesebb, de azzal mégis rokon, amikor a 19. század középkor-*revival* hajlamait idézve a véletlen játéknak hatalmát ábrázolja. Hőseinek cinikus életfilozófiája révén Urban is korunk pornográf jellegét festi meg.

A hatvanas évekre utal a civil hangú és humoros hangulatú, angolszász hagyományra (K. Amis, W. Allen) épülő, aktuális témákat elbeszélő stílusban írt próza, amellyel először Michal Viewegh (1962) jelent meg a *Varázsos évek pórázon* (1992) című könyvében. Viewegh azóta már 14 prózakötet szerzője. Novellái másfelől Vladimír Páral (1932) hatvanas évekbeli prózáját folytatják, amennyiben szintén az „átlagos városi ember” rituáléit tematizálják. Azonban Viewegh nem a léttudat totális kiüresedésének borzalmát óhajtja ábrázolni – Páraltól eltérően, akinek a hőseit éppen az mozgatja, ahogyan erre ráébrednek. Viewegh a közhelyek kifejezésénél hiteles, gördülékeny nyelve nem zavarja az olvasót. Talán emiatt éppen ő a leginkább olvasott kortárs író (a könyveiből több mint 750 000 példány kelt el). Az irodalomkritikusokkal viszont már tizenöt éve harcban áll. Mind ez ideig utolsó könyve a *Báječný rok* (Varázslatos év, 2005), az író egy évének a naplója.

Urbannal egyidős Jáchym Topol (1967), aki költőként indult az *undergroundban* (*Vlhký básně a jiný příběhy* – Nedves versek és más történetek), illetve testvérbátyja zenecsapatának szövegírójaként, és nem utolsósorban a „Revolver revue”, a mai napig megjelenő, akkor underground irodalmi folyóirat egyik alapítójaként. Magas műveltségét főleg a családi könyvtárból szerezte – anyai nagyapja Karel Schulz, a háború előtti polgári regényíró, édesapja a drámaíró Josef Topol –, mivel a „chartista gyerekkora” miatt hivatalos iskoláztatásban igen csekély mértékben részesült. Erősen szubjektív, emberközpontú szemlélete, érzékenysége, intellektusa és bátorsága egyértelműen Topolt jelölte ki nemzedékének vezéri posztjára. Stílusához tartozik a káoszhoz való hajlama is, ennek jele például, hogy a legterjedelmesebb regénye, a *Nóvēr*, nincs igazán befejezve, és a hazai kritika megfogalmazta a gyanút, miszerint ez a befejezetlenség nem teljesen szándékos. A kisebb prózáiban is (*Angyal, Éjszakai munkák*) egyfajta álomhangulatba vonja be a komoly társadalmi kérdéseket. Topol, akinek élete és nyelvezte szilárdan Prágához kötődik, elsősorban a periféria témái iránt érdeklődik – hősei gyakran elhülyült utcagyerekek, tartósan berügött vagy befüvezett kocsmalakók, laoszi maffiózók, orosz vállalkozók, pályaudvari hajléktalanok vagy buta vidéki lá-

nyok. A központ nem ott van, ahol a hivatalok koncentrálnak, hanem ott, ahol bűn és bűnhődés van, szenvedély és annak csatornája. A periféria iránti érdeklődése végül is újságírói pályára terelték Jáchym Topolt, aki mostanában riporterként dolgozik a *Respekt* című társadalmi és politikai hetilapnál (Topol ez esetben is az alapítókörhöz tartozik, amely ismét az underground időszakba nyúlik vissza – ugyanakkor a *Respekt* mostanában az egyetlen olyan politikai hetilap az országban, amely a piacgazdaságtól független).

A 19. századtól kezdve a cseh irodalom mindig büszke volt a költészetére. Költő volt Jaroslav Seifert is, az egyetlen cseh szerző, aki irodalmi Nobel-díjat kapott. Jellemzően gyenge a nagy társadalmi regény, nem igazán erős a (Jókai- és Sienkiewicz-féle) neoromantikus nemzeti történelmi regény, nincs nyugat-európai színvonalú családregény, sőt hiányzik az Esterházy- és Nádas-féle (poszt)modern regényhagyomány is. A versek világát szinte lehetetlen idegen kultúrák számára közvetíteni. Mindezek dacára a kortárs költők közül Petr Borkovec (1970) nevét érdemes megemlíteni. Utoljára 2005-ben jelent meg verseskötete *Vnitrozemí* címmel, az eddig megjelent hét verseskötetéből egy átdolgozott és bővített válogatás. Tematikáját tekintve költészete több mint szerény, ám a szókinccsel mégis mindig meg tudja lepni az olvasót, és finomak a versformái. Verselésen kívül fordít, főleg 20. századi orosz költészetet. Részt vett a *Bez obalu* (Nyílt sisakkal, 2001) című kortárs magyar költők antológiájában – Kovács András Ferenc verseinek fordításával. 2002-ben Szophoklész *Oreszteiáját* Borkovec új fordításában játszotta a prágai Nemzeti Színház. Általában a „keresztény költő” címke alatt „fut”, és a „katolikus modern” hagyománynak megfelel olyan tekintetben is, hogy időnként erőteljesen cáfolja bármilyen irodalmi vagy akár vallási csoporthoz való tartozását.¹

Az emlékezés és a felejtés könyvei

Ha elfogadjuk Bahtyin feltételezését a hivatalos és a népi kultúra kölcsönös viszonyáról, akkor egyenesen logikusnak tűnik, hogy milyen hálás témaként szerepel a '68–'89 közötti korszak a szórakoztató irodalomban a mai napig. Példaként említjük Petr Šabach (1951) könyveinek hősét, aki a hatvanas, hetvenes, nyolcvanas, kilencvenes évek díszletei közepette különböző személyes kudarcokon megy keresztül. Szelíd, anekdotikus stílus, barátság-

¹ Annak ellenére, hogy a statisztikák szerint Csehország a leginkább szekularizált ország Európában, éppen a „katolikus modern” irányzat a mai napig vezető pozíciót foglal el a cseh költészetben – legalábbis a minőség szempontjából. Az úgynevezett „katolikus modern” irodalom gyökerei a századforduló szimbolista és modern irányzataiig nyúlnak vissza. Ez az ágazat nem a monarchiabeli polgári katolicizmus mellett áll, hanem kritikusan szemléli a gyorsuló, felszínes életmódot, és gyakran igen radikális alternatívát próbál létrehozni a szellemi térben.

gos kocsmahangulat, hétköznapi helyzetek és színhelyek, no meg egy olyan értékrend, amelyben mindig az összefogás segít elhárítani minden kívülről fenyegető veszélyt: ezek teszik a könyveit keresetté. A magányos kisember hőstettei Hrabal hagyományára mutatnak, azonban itt tompítva van az élet-halál cérnán mesterkedő hrabali egzisztenciális félelem. Šabach népszerűségét tovább erősítette az, hogy könyveit többször megfilmesítették.

1989 óta lassan kristályosodik egy újfajta viszony a régi hagyományokhoz, amely konstruktív párbeszédre törekszik a korábbi stíluskorszakokkal. A fikció-elbeszélések írására csak bizonyos új irodalmi hierarchia kialakítása után, a kilencvenes évek végén került sor. A három ágra osztott (hivatalos, szamizdat és az emigráns) irodalom beilleszkedése az új, „egyesült cseh irodalom” kontextusában tulajdonképpen a mai napig folyik. Bizonyára nyilvánvaló, hogy mennyire nehéz egyáltalán valami közös mércét kitalálni. És akkor még nem beszéltünk a nemzedékcsoportokról, amelyeknek az összenövése szintén az 1989 utáni évekre esett. Logikus, hogy éppen az „ellopott történelem” idejében nagy fontosságot kaptak a *non-fiction* könyvek: az emlékiratok, a naplók. Számos könyv közül csak néhányat sorolok: Jaroslav Seifert (1901–1986) *Všecky krásy světa* (A világ összes gyönyöre) című emlékiratai 1981-ben jelentek meg Kölnben, később átfésült formában Prágában is. Botrányokkal kísért esemény volt Václav Černý (1905–1987) heves stílusban megírt, és senkit nem kímélő *Emlékiratok* című sorozatának kiadása (Paměti I., II., III., IV. – a négy kötet 1970 és 1983 között jelent meg Torontóban, majd 1992–93 során Brnóban). Szintén a megkésettége miatt fontos megemlíteni, hogy 1992-ben adták ki Jan Zábřana költő (1931–1984) *Celý život* (Az egész élet) című naplóját.

Ugyanazokban az években viszont a szépirodalmi művek is egyre jobban kezdtek közeledni a napló formájához. Ludvík Vaculík (1926) saját maga készítette életkép-fotóival ellátott napló-regényében (*Cseh Álmoskönyv*, 1980 saját szamizdat kiadásában, illetve Toronto, 1983) félig szépirodalmi eszközökkel, félig napló stílusban az 1978-as évet írja le. A könyv újdonsült formája és a stílusba kódolt általánosabb mondanivalója merész kísérletet jelentett, mégsem kapott igazán nagy visszhangot. A gyakran személyesen érintett ellenzéki irodalmárok sokszor (talán büntetésül?) a leírt szerelmi és magánéleti botrányokra figyeltek. De ugyanígy járt Vaculík 1990-ben is, amikor a könyv nagyobb példányszámban jelent meg – az érdeklődők inkább az ellenzéki életre kíváncsiskodó szemmel olvasták a könyvet. Végül is a magyar kiadás (Kalligram, 1998) a Charta '77 enciklopédiájaként mutatja be a regényt, kihagyva belőle a fényképeket, csatolva a szereplők, helyek és fontosabb események listáját.

Az érdeklődést a közelmúlt iránt talán úgy lehet jellemezni, mint ami a lelkiismereti önvizsgálat hiányára és annak igényére utal. Az idei – 2006-os

– állami irodalmi díjat Jiří Hájiček (1967) *Selský baroko* (Parasztbarokk), az 1950-es évek államosítása idejében játszódó regénye kapta, magyarul a *Zöld lókotók* című regényét lehet olvasni.

2005-ben jelent meg Věra Nosková (1947) első regénye, a *Bereme, co je* (Elfogadjuk, ami van). A könyv hangulata és története Salinger *Zabhegyezőjével* rokon. Nosková 1990 után kezdett újságíróként dolgozni, és professzionálisan bánik a nyelvvel. A regényéhez kikereste a *Rudé právo* korábbi lapszámaiból a frázisokat, amelyeket az elbeszélő belső monológjában elegyít össze. A regény erőssége éppen a hiteles, változatos nyelv, ugyanakkor a korábbi időszak nem sematikus, ám nem is megszépített felidézése, a periféria reménytelenségének a leírása. Külön érdekessége, hogy főhőse egy magányos, látszólag közönséges, de kritikus ésszel bíró fiatal nő. A hős társadalmi bizalmatlansága és a női létével nem egyértelmű azonosulása felerősíti az amúgy is „örök vesztes” társadalmi pozícióját a külvilággal szemben, de egyben növeli különös érzékenységét a realitás iránt. Nosková főhősének a szubjektivitása csak addig a határig megy, hogy ne takarja el a világ tárgyilagos reflexióját és leírását. A regény egy viszonylag nyers, de egyben mérsékelt, erősen női, mégis általános hanggal jelentkezett – jó időben.

A Párizsban élő Patrik Ouředník (1957), a *Huszonnégyes év* (1995) című könyvéből idézem: „Emlékszem a szólásra, hogy »hülye, mint a Nemzetgyűlés«, »hülye, mint a május elseje« és »hülye, mint Lenin«. Emlékszem a szidalomra: »Te tudományos marxista!« // Emlékszem a villamosokban olvasható felíratra: Az utasok menet közben kötelesek fogódzkodni. Emlékszem, hogy minden alkalommal idéztem, amikor először akartam átölelni egy lányt.”² Az említett szöveg témája azonos Petr Šabach munkáival: a szocreál valóság hétköznapijai. De Ouředník szövegében a kulcsszó (és a téma) nyilvánvalóan nem „a téma”, hanem az „emlékszem” szó: a távolságtartás és annak lehetetlensége.

A hatvanas évek árnyékában és azon túl

Gyanúsnak tűnhet, hogy a '68 utáni élettapasztalat még mindig annyira erős témának mutatkozik – mintha a becsületes számadáshoz hol bátorság, hol józan mérlegelés, hol a megfelelő íróeszköz hiányozna. Ráadásul, utoljára talán a hatvanas években sikerült kialakítani az olvasók számára érthető és elfogadható irodalmi hierarchiát, amelyben érvényesülhetett az elismert író-nemzedék (Kundera, Hrabal, Škvorecký, Vaculík, Páral). Távlati perspektívából úgy tűnik, mintha a kilencvenes évek hazai irodalmának először ezzel az erős hagyománnyal kellett volna megbirkóznia. Végül is mindaz, ami a családi könyvtárakban maradt az 1969-ig nyomtatott terméskből, a minőség

² A szöveg magyar változatát a *Jelenkor* 2004., 42/2. 135. oldalon található fordításban idézem, fordította G. Kovács László.

stabil mércéje lett a következő húsz évre. Új regényformatípusok, amelyek a 20. század cseh irodalmára erősen ható modern irányzatok számára valamilyen folytatást jelenthetnének, az 1970-es és 80-as évek peremén inkább az emigrációban, illetve az ellenzékbe szorult íróknál kezdtek óvatosan megjelenni.

Különös a helyzet azokkal az írókkal, akik az emigrációban más nyelvre tértek át. Vajon mennyire tartoznak egyáltalán a kortárs cseh irodalom kontextusába Milan Kundera (1929) franciául írt, cseh nyelvre soha le nem fordított regényei?³ Szintén gondot jelent Libuše Moníková (1945–1998) esete, akinek német nyelven írt cseh vonatkozású regényei csak az utolsó néhány évben, mintegy húszéves késéssel jelentek meg cseh fordításban. A hazai kritika semlegesen bánik velük, hol az író születési helyére utal, hol a kulturális orientációra. De az olvasók (már a nyolcvanas években becsempészett Kundera-kötetek angol nyelvű fordításainak olvasmányélményeivel kezdve) tiltakoznak: ha ezt nem nekünk írták, akkor már nincs hitele. A társadalom önvizsgálata, úgy látszik, igényli, hogy az irodalmi reflexió a közös tapasztalatra támaszkodjon. Moníková (*A homlokzat*, 1987, magyarul 1997, cseh kiadás 2004) vagy Kundera (*A lét elviselhetetlen könnyűsége*, cseh nyelven néhány példányban 1985-ben Torontóban, 2006 óta szabálytalanul interneten, magyarul 1992) bizonyos „cseh” témákat általánosabb szintre akartak emelni, de nélkülözik az élmények hátterét, így a hazai olvasóknál csak lassan szerzik meg a hitelüket.

A jelenlegi cseh irodalom, amelyről az előzőekben egy egyszerűsített képet próbáltunk adni, akár mennyire bőséges is, mintha gyakran elveszítené általános mondanivalóját, és perifirikussá válik. Annál meglepőbb, hogy a cseh regényeket, sőt verseket is, folyamatosan fordítják magyarra. Ráadásul elméleti alapmunkák születnek, mint például Berkes Tamás *A cseh eszmetörténet antinómiái* kötet (Balassi Kiadó). Vörös István számos folyóiratban közli a cseh költők fordításait Vladimír Holantól kezdve a legújabb költészetig. A *Švejski lélek* című tanulmánykötetében mégis prózát, Vaculík, Kundera és Hrabal hetvenes évekbeli műveit elemzi. A *Jelenkor* 2004. februári számában G. Kovács László gondozásában összeállítás jelent meg a frissen fordított cseh irodalomból, illetve Márton László, Pályi András és Benyovszky Krisztián kísérő esszéivel. A Kalligram folyóirat rendszeresen közöl friss cseh prózát és tanulmányokat, továbbá verseket. Természetesen a *Lettre International* szokott közölni cseheket is (az említett emigráció-anyaország szakadékot talán

³ Az idén nyáron interneten jelent meg Milan Kundera két franciául írt regényének a cseh fordítása, azzal a magyarázattal, hogy a fordító nem rossz szándékkal sértette meg a szerzői jogokat, hanem csak azért tette nyilvánossá a szöveget, mert azt szeretné, hogy a cseh olvasók is végre hozzájuthassanak a Csehországban született szerző szövegéhez.

az is illusztrálja, hogy a *Lettre* cseh változata rövid működés után megszűnt annak ellenére, hogy a lapot a Párizsban élő cseh A. J. Liehm alapította). Kialakult egy új fordítógeneráció – az előzőekben jelzett újabb magyar regényfordítások gazdái: Benyovszky Krisztián, Beke Márton, Csoma Bori, Barna Otília, mind a hetvenes években születtek. A legfontosabb közvetítőszerpet mégis a pozsonyi Kalligram műhely játssza. Ez a kedvező helyzet – tehát, hogy a Szlovákiában élő értelmiségi elit (a szlovák és a magyar egyaránt) nemcsak érti a nyelvet, hanem rendszeresen figyeli a cseh kulturális életet – a csehszlovák időszak egyik legértékesebb öröksége. Különösen a magyarok esetében figyelemre méltó, hogy milyen fontos átjárást jelentenek a két egymáshoz közel álló, és csak a nyelvkülönbség miatt (kölcönösen) nehezen követhető irodalmaink között.

